

δύο χιλιάδες Εβραίους, σαράντα έξι χιλιάδες Τούρκους, σαράντα χιλιάδες Έλληνες, έξι χιλιάδες Βούλγαρους και τέσσερις χιλιάδες φραγκολεβαντίνους (βλ. σελ. 129 του βιβλίου). Μια ακόμη ευκαιρία για την απόκρυψη της ιστορικής αλήθειας από τους κυρίαρχους ιδεολογικούς μηχανισμούς και ένας πρό-

σθετος λόγος για την ανάγνωση του βιβλίου του Βασίλη Τσιράκη. Για τη διαμόρφωση μιας αξιόπιστης εικόνας για τη Σελανίκ των αρχών του 20ού αιώνα, για πολλές από τις όψεις και τις αντιθέσεις που τη διαπερούσαν.

Δημήτρης Δημητούλης

Αντόνιο Γκράμισι, *Οι Θέσεις της Λυών*, Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο, 2011

Το Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο παρουσιάζει τις θέσεις του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος κατά την περίοδο διεξαγωγής του Γ' Συνεδρίου του. Το εν λόγω Συνέδριο διεξήχθη στη γαλλική πόλη Λυών τον Ιανουάριο του 1926. Το μικρό αυτό βιβλίο μεταφράστηκε από τα αγγλικά από τους Θανάση Καμπαγιάννη και Δήμητρα Περίσιου. Ο πρόλογος και το επίμετρο ανήκουν στον Θ. Καμπαγιάννη.

Οι *Θέσεις της Λυών*, όπως εύστοχα παρατηρεί ο επιμελητής, ήταν αποτέλεσμα της συνεργασίας των Γκράμισι και Τολιάτι. Η πρώτη δημοσίευσή τους έγινε από την καθημερινή εφημερίδα του ΙΚΚ, *L'Unita*. Είναι ιδιαίτερα χρήσιμο να επισημάνουμε πως ο σκοπός δημοσίευσης των «Θέσεων της Λυών» δεν έχει αποκλειστικά θεωρητικό χαρακτήρα, όπως μας πληροφορεί ευθύς εξαρχής ο Θ. Καμπαγιάννης στο προ-

λογικό του σημείωμα: «Οι *Θέσεις της Λυών* αποτελούν ένα εγχειρίδιο για τη νικηφόρα προετοιμασία του αντικαπιταλιστικού στρατοπέδου» (σ. 11).

Ο στόχος των θέσεων της Λυών αποσκοπούσε στο να δώσει στο ΙΚΚ μια νέα μαρξιστική κατεύθυνση. Η πολιτική αυτή απόφαση κρίθηκε αναγκαία μετά τη δολοφονία του σοσιαλιστή Ματεότι, το 1924, καθώς εκείνη ακριβώς την περίοδο αναδείχθηκαν προβλήματα σύνδεσης του ΙΚΚ με τις μάζες. Οι θέσεις της Λυών προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν την προηγηθείσα «υπερ-αριστερή» τακτική της ηγεσίας του Μπορντίγκα. Κατά τον Γκράμισι, «το πρόβλημα της επαναφοράς της προλεταριακής πρωτοπορίας στη θεωρία και την πρακτική του επαναστατικού Μαρξισμού [...] διαλύοντας ολοκληρωτικά κάθε αντιμαρξιστικό ρεύμα» (σ. 15) ήταν κομβικής πολιτικής σημασίας.

Ο Γκράμσι εστιάζει αρχικά στο ζήτημα της χρονικής πολιτικής συγκυρίας: «Η προλεταριακή επανάσταση ανακύπτει εκεί όπου το οικοδόμημα του καπιταλιστικού συστήματος προβάλλει τη μικρότερη αντίσταση εξαιτίας τη δομικής του αδυναμίας» (σ. 20, 21). Οι Γκράμσι και Τολιάτι προσπαθούν εν συνεχεία να επισημάνουν πως το ζήτημα της «αριστερής κυβέρνησης» δεν αποτελεί αυτοσκοπό: δίχως έναν «ομοιογενή ταξικό πυρήνα», ο οποίος –μέσω της δικτατορίας του– εξαλείφει τα συμφέροντα των εκμεταλλευτών, «η διακυβέρνηση είναι αδύνατη και η κρίση της εξουσίας είναι διαρκώς ανοιχτή» (σ. 25), γράφουν χαρακτηριστικά. Ωστόσο, πρωταρχικός στόχος του ΙΚΚ παραμένει η οδήγηση του προλεταριάτου στο εργατικό κράτος και την προλεταριακή δικτατορία (σ. 36). Έτσι ο Γκράμσι υποστηρίζει πως η ιδεολογία του κόμματος, η μορφή οργάνωσης και ο βαθμός συνοχής του, η επαφή του με τις μάζες και τέλος η στρατηγική και η τακτική του ικανότητα (σ. 36) είναι προαπαιτούμενα, εστιάζοντας στη σημασία της διαλεκτικής ενότητας των ως άνω σημείων, των οποίων η διαπραγμάτευση μπορεί να γίνει «μόνο αν λαμβάνεται υπόψιν ότι κανένα σημείο τους δεν μπορεί να λυθεί, αν δεν αντιμετωπιστούν και δεν λυθούν όλα ταυτόχρονα» (σ. 36). Η γραμμασιανή πρόσληψη της σοσιαλδημοκρατίας ως «αριστερής πτέρυγας της αστικής τάξης» (σ. 38) ήταν κατά συνέπεια στρατηγικής σημασίας: έθετε το αίτημα της «παλ-

λαϊκής» αντιπολίτευσης εναντίον του φασισμού σε ταξική βάση, καθώς θεωρούσε ουτοπική κάθε πρωτοβουλία ανατροπής του φασισμού από την αστική τάξη «με άμεσο εκλογικό σύμμαχο το κομμουνιστικό κόμμα».

Από τα πλέον ενδιαφέροντα στοιχεία του βιβλίου είναι η κριτική θέση της νέας ηγετικής ομάδας του ΙΚΚ στην «υπερ-αριστερή τάση του [...] Μπορντίγκα για τον ιδεολογικό προσανατολισμό του κομμουνιστικού κόμματος: «Για την άκρα αριστερά», γράφει ο Γκράμσι, «η λειτουργία του Κόμματος δεν είναι να ηγείται της εργατικής τάξης σε όλες τις στιγμές προσπαθώντας να παραμένει σε επαφή μαζί της μέσα σε όλες τις αλλαγές στην αντικειμενική κατάσταση, αλλά να διαμορφώνει και να προετοιμάζει στελέχη που θα ηγηθούν των μαζών όταν η εξέλιξη της κατάστασης θα τις έχει οδηγήσει στο κόμμα και θα τις έχει κάνει να αποδεχθούν τις προγραμματικές και αξιακές θέσεις που αυτό έχει προκαθορίσει [...] Κατά συνέπεια, η κατάσταση των μαζικών κινημάτων εξετάζεται μονάχα με σκοπό να ελεγχθεί η γραμμή που έχει παραχθεί στη βάση φορμαλιστικών και σεκταριστικών ενδιαφερόντων [...] Ο ιδεολογικός αγώνας ενάντια στον αριστερισμό πρέπει να δοθεί αντιπαραθέτοντάς του τη μαρξιστική και λενινιστική σύλληψη του προλεταριακού κόμματος ως ενός μαζικού κόμματος. Και επιδεικνύοντας την ανάγκη το τελευταίο να προσαρμόζει τις τακτικές του στις καταστάσεις ώστε να είναι ικανό να τις αλλάξει: ώστε να μη χά-

νει την επαφή με τις μάζες· και ώστε να αποκτή διαρκώς νέες ζώνες επιρροής (σ. 39, 40, 41).

Τα παραπάνω έχουν αξία υπό το φως της εξετασθείσας από τον Γκράμσι εργατικής σύνθεσης του ΙΚΚ, το οποίο, χωρίς να παραμένει αποκομμένο από τους διανοούμενους και τους αγρότες, προσπαθεί μέσω των εργατικών πυρήνων στον χώρο παραγωγής να επεκτείνει την ιδεολογική και πρακτική δουλειά του. Τέλος, ο Γκράμσι τάσσεται ξεκάθαρα υπέρ της ύπαρξης τάσεων εντός του κομμουνιστικού κόμματος – τάσεις οι οποίες θα πρέπει να αμβλύνονται από «τις θεωρητικές συζητήσεις και την επιλογή των ηγετών [...] με μια διαδικασία πραγματικής και ενιαίας (διαλεκτικής) εξέλιξης και όχι με “κοινοβουλευτικές” μορφές συζήτησης και πάλης» (σ. 46).

Πώς όμως θα πραγματοποιηθούν οι ανωτέρω στόχοι; Με ποια τακτική; Ποιος είναι ο στρατηγικός αντικειμενικός σκοπός; Οι θέσεις του ΙΚΚ αναφορικά με τη στρατηγική και την τακτική προσπαθούν να διαπραγματευτούν αυτά τα ερωτήματα: το «πρόβλημα του κράτους» είναι καίριο, καθώς αναδεικνύει την κύρια στρατηγική σύλληψη του ΙΚΚ κατά την περίοδο σύνταξης των «Θέσεων της Λυών», στον βαθμό που δεν μπορεί να επιλυθεί παρά μόνο εάν αντιμετωπιστεί «προς το συμφέρον της εργατικής τάξης», δηλαδή μέσω «της δικτατορίας του προλεταριάτου» (σ. 60). Τούτη όμως η θέση δεν προσβλέπει στην αναγκαστική άμεση επίλυση του εν λόγω προβλήματος, κα-

θώς «το κόμμα αντιμάχεται την αντίληψη σύμφωνα με την οποία πρέπει κανείς να απέχει από την υποστήριξη ή τη συμμετοχή σε μικρότερες μάχες, γιατί τα προβλήματα που αφορούν την εργατική τάξη μπορούν να λυθούν μόνο με την ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος» (σ. 52). Αντιθέτως, ο Γκράμσι υποστηρίζει πως «η κινητοποίηση γύρω από ένα πρόγραμμα άμεσων απαιτήσεων και η στήριξη των μερικότερων μαχών είναι ο μόνος τρόπος για να προσεγγίσει κανείς τις πλατιές μάζες και να τις κινητοποιήσει ενάντια στο κεφάλαιο. Επιπλέον, κάθε κινητοποίηση που πραγματοποιείται ή κάθε νίκη που κερδίζεται από κατηγορίες εργατών στο πεδίο των άμεσων απαιτήσεων κάνει την κρίση του καπιταλισμού πιο έντονη και επίσης επιταχύνει υποκειμενικά την πτώση του, στον βαθμό που μετατοπίζει την ασταθή οικονομική ισορροπία πάνω στην οποία βασίζει τη δύναμη του σήμερα» (σ. 52, 53).

Ο Γκράμσι αγωνιωδώς επισημαίνει, στα πλαίσια της σύγκρουσής του με τη θεωρητική αντίληψη του Μπορντίγκα, την ουσιαστική διαφορά μεταξύ του κόμματος ως «οργάνου» της εργατικής τάξης και του κόμματος ως τμήματος, «κομματιού της εργατικής τάξης» (σ. 63). Αυτή η στρατηγική διαφοροποίηση δεν πραγματοποιείται όμως ούτε μηχανικά ούτε βουλευσιαρχικά: η πρόσληψη της πολυπλοκότητας του ιταλικού κοινωνικού σχηματισμού μορφοποιείται σαφώς από τον Γκράμσι όταν παρατηρεί πως «σε καμία χώρα δεν είναι ικανό το

προλεταριάτο να κερδίσει και να διατηρήσει την εξουσία μόνο με τις δικές του δυνάμεις. Πρέπει γι' αυτό να αποκτήσει συμμάχους: με άλλα λόγια, πρέπει να ακολουθήσει μια πολιτική που θα του επιτρέψει να τοποθετηθεί επικεφαλής των άλλων τάξεων που έχουν αντικαπιταλιστικά συμφέροντα και να τις οδηγήσει στη μάχη για την ανατροπή της αστικής κοινωνίας» (σ. 64, 65). Η άποψη αυτή αποκτούσε ιδιαίτερη σημασία λόγω της αντικειμενικής πραγματικότητας η οποία, κατά τον Γκράμσι, καθιστούσε σαφές πως «το προλεταριάτο είναι μια μειοψηφία του εργατικού πληθυσμού και είναι γεωγραφικά διάσπαρτο με τέτοιον τρόπο, που δεν μπορεί να θεωρεί ότι θα οδηγήσει νικηφόρα τη μάχη για την εξουσία, εάν δεν έχει προηγουμένως επιλύσει με μεγάλη ακρίβεια το πρόβλημα των σχέσεών του με την αγροτική τάξη» (σ. 65). Οι απόψεις αυτές προσέκρουαν στην αριστερή αντιπολίτευση του Μπορντίγκα, του οποίου οι θέσεις μεταξύ άλλων συνοψίζονταν στο ότι «το κόμμα δεν μπορεί να περιορίσει τον εαυτό του στο να ηγείται μικρότερων δράσεων [...]» (σ. 74), καθώς δεν μπορεί κανείς να κάνει προτάσεις για δράση ή να λύσει τα προβλήματα του Ιταλικού κόμματος, αν πρώτα τα προβλήματα δεν επιλυθούν σε διεθνές επίπεδο» (σ. 75).

Ωστόσο, οι τακτικές και οι στρατηγικές ανησυχίες του Γκράμσι είναι ευρύτερες, καθώς προσλαμβάνουν τον χαρακτήρα και τον σκοπό του κόμματος με διαφορετικά εννοιολογικά ερ-

γαλεία: το κόμμα είναι κατά τον Ιταλό στοχαστή «ενωμένο με την εργατική τάξη όχι απλώς με ιδεολογικούς δεσμούς, αλλά και με δεσμούς “φυσικού” χαρακτήρα» (σ. 63). Τα «καθήκοντα λοιπόν» που ανακύπτουν από μια τέτοια μαρξική οπτική της θεωρίας του κόμματος στοχεύουν πρωτίστως στην ενότητα της εργατικής τάξης. Όπως εύλωττα σημείωσε ο Σαρδηνός στοχαστής: «[...] Σήμερα είναι ουσιώδες να μαχόμαστε την πολιτική διαίρεση της εργατικής τάξης και η πολιτική διαίρεση είναι αυτό που οι φασίστες επιζητούν να συντηρούν μέσα στο προλεταριάτο» (σ. 85). Το ουσιώδες της σκέψης του Γκράμσι δεν εδράζεται απλά και μόνο στη μέλλουσα επαναστατική στιγμή, δεν περιορίζεται στο επερχόμενο (:) συμβάν της «μεγάλης εφόδου», αλλά επεκτείνεται στην πρακτική (πυρήνες στον χώρο παραγωγής) και θεωρητική (πάλη εναντίον των σοσιαλδημοκρατών και της αριστερής αντιπολίτευσης) συμβολή του κομμουνιστικού κόμματος για την κατάκτηση των μαζών, και τελικά ίσως για την ανάδειξη προεπαναστατικής ή επαναστατικής περιόδου. Σε αυτήν τη βάση διαφοροποιείται η πολιτική στρατηγική του Γκράμσι από την αριστερή αντιπολίτευση του Μπορντίγκα. «Ο Μπορντίγκα», λέγει ο Γκράμσι, «είναι θετικός στο να κατακτήσουμε τις μάζες στην περίοδο ακριβώς πριν από την επανάσταση. Αλλά πώς ξέρει κανείς ποτέ είναι αυτή η περίοδος; Εξαρτάται ακριβώς από τη δουλειά που είμαστε ικανοί να κάνουμε μέσα στις μάζες,

είτε ξεκινήσει αυτή η περίοδος είτε όχι. Μόνον αν δουλέψουμε και έχουμε επιτυχίες στην κατάκτηση των μαζών θα φτάσουμε σε μια προεπαναστατική περίοδο» (σ. 87).

Μετά από αυτήν τη σύντομη παρουσίαση μπορούμε να αναρωτηθούμε: Τελικά ο Γκράμσι ήταν «αναθεωρητής»; Υπήρξε ο «υφηγητής» του ευρωκομμουνισμού; Η άποψη ενός «γκραμισιολόγου», η συγκεκριμένη θέση του Νίκου Πουλαντζά, αναφορικά με τις καταβολές του γκραμισιανού έργου, παρουσιαζόμενες στο επίμετρο του εν λόγω βιβλίου από τον Θ. Καμπαγιάννη, εκφράζει εν πολλοίς τις κύριες τάσεις του έργου του Ιταλού στοχαστή: «[...] Πιστεύω ότι και ο ίδιος ο Γκράμσι παραμένει στο βάθος μέσα στο πλαίσιο και το πρότυπο της επανάστασης του Οκτώβρη» (σ. 99).

Τέλος, ο φασισμός και οι πολιτικές του δεν θα μπορούσαν να αφήσουν αδιάφορους τους συντάκτες των Θέσεων της Λυών. Τα ζητήματα που παρατηρεί ο Γκράμσι και ο Τολιάτι περί φασισμού παρουσιάζουν πράγματι ενδιαφέρον: «[...] Η φυσική βία και η αστυνομική καταδίωξη χρησιμοποιούνται συστηματικά [...] για να προκαλέσουν τρόμο και να παρατείνουν μια κατάσταση εκτάκτου ανάγκης» (σ. 31). Μέσα σε αυτό το εξαιρετικά τεταμένο και ακραιφνές πολιτικό τοπίο ο Γκράμσι προσπαθεί να κατανοήσει τους ακριβείς λόγους ανόδου του φασισμού. Παρατηρεί λοιπόν πως η νίκη του φασισμού στην Ιταλία μπορεί να ιδωθεί όχι ως μια απλή ήττα της επα-

νάστασης αλλά κυρίως ως «μια συνέπεια της ήττας που υπέστησαν οι επαναστατικές δυνάμεις μέσα από τις ίδιες τους τις εγγενείς αδυναμίες» (σ. 26).

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να υπογραμμίσουμε την επικαιρότητα του ανωτέρω συλλογισμού. Πράγματι, μπορούμε βάσιμα να επεκτείνουμε την παραπάνω σκέψη των Ιταλών κομμουνιστών στη δική μας αντίστοιχη ιστορική συγκυρία, η οποία απασχολεί παραδόξως ελάχιστα τόσο τους «εγχώριους» κοινωνιολόγους όσο και τους ιστορικούς. Η επικράτηση του ελληνικού καπιταλισμού, με τα συγκεκριμένα ανά εποχή εύθραυστα δομικά χαρακτηριστικά του, καθορισμένα από την εξαρτημένη και δευτερεύουσα θέση του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα και στον διεθνή ιμπεριαλιστικό καταμερισμό εργασίας, δεν είναι μεταξύ άλλων απόρροια της εγχώριας ιδεολογικής αποσάθρωσης και της ήττας που υπέστησαν οι επαναστατικές και κομμουνιστικές δυνάμεις από το 1944 έως σήμερα;

Με αφετηρία το ανωτέρω ερώτημα, υποστηρίζουμε πως το εν λόγω βιβλίο έχει ιδιαίτερη βαρύτητα μόνο στον βαθμό που παραπέμπει στις εγχώριες αδυναμίες ανάπτυξης ενός τάξικού μετώπου πανεργατικής αντίστασης, στον βαθμό δηλαδή που υπενθυμίζει την ανάγκη βαθύτερης μελέτης της εγχώριας ιστορίας του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος και του εν γένει κομμουνιστικού κινήματος. Στόχος θα μπορούσε να είναι η ανάδειξη

των εγγενών πολιτικο-ιδεολογικών αιτιών οι οποίες «βαραίνουν ακόμα σαν βραχνάς στα μυαλά των ζωντανών» (Μαρξ). Με αυτή την έννοια η θεωρητική επεξεργασία της πολιτικής σκέψης του Γκράμσι, υπό τη σαφή προϋπόθεση της μη μηχανιστικής μεταφοράς των ιστορικών συνθηκών εντός των οποίων αναδύθηκαν οι «Θέσεις της Λυών», θα μπορούσε πράγματι να αποτελέσει μια καλή αφετηρία εκπόνησης σύγχρονων θέσεων οι οποίες, *mutatis mutandis*, να επεξεργάζονται τα αναγκαία τακτικά μεταβατικά αιτήματα προς την οριστική σοσιαλιστική μετατροπή του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού.

Ισχυριζόμαστε πως μια σύγχρονη προσπάθεια συσχέτισης της τακτικής με τη στρατηγική είναι αναγκαίος όρος για μια άμεση κοινωνική και πολιτική απάντηση στην παρούσα καπιταλιστική κρίση. Ωστόσο, η υπόθεση ότι η ιστορία «διδάσκει» αναλογικά παραπέμπει, πολλές φορές ασυνείδητα, στα θετικιστικά ιδεώδη των «ρεαλιστικών» ιστορικών επιχειρημάτων αστικού τύπου. Πρόκειται για την αντίληψη που αποσκοπεί στην εύρεση της κατάλληλης ιστορικής περιόδου, προκειμένου να θεωρητικοποιηθούν οι υφιστάμενες κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις. Όμως η ιστορική αναλογία έχει πραγματικό μη μηχανιστικό υπόβαθρο όταν γίνεται στη βάση ενός «αποκωδικοποιημένου» ιστορικού πλαισίου, αναζητώντας το περιεχόμενο, τις σχέσεις και τις συσχετίσεις της κοινωνικοπολιτικής «μήτρας»

διαφορετικών ιστορικών περιόδων. Εν προκειμένω δεν είναι δυνατόν να μη δώσουμε ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός της προτεινόμενης από τον Γκράμσι «συμμαχίας των αγροτών με το προλεταριάτο» (σ. 33) – θέση που σήμερα δεν αφορά καθόλου τον κοινωνικό σχηματισμό της Ελλάδας: αντιθέτως η πρόταση σύμπραξης και συνεργασίας της εργατικής τάξης, των ανέργων και των καταπιεσμένων μικροαστών υπό προλεταριοποίηση, με τα μικροαστικά στρώματα, απαντά πιο πειστικά στις ανάγκες της παρούσας περιόδου.

Η ιστορία είναι λοιπόν γνωσιοθεωρητικό μέσο ανάδειξης γεγονότων, ιδεολογιών, οραμάτων, ουτοπιών, πολιτικών και κοινωνικών σχεδίων, άρρηκτα συνδεδεμένων με τον πραγματικό υλικό κόσμο των πραγμάτων και των ιδεών. Η ιστορία δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση συνταγή για δράση. Το αφοριστικό απόφθεγμα «η ιστορία επαναλαμβάνεται» είναι κατά το ήμισυ ορθό: η ιστορία «επαναλαμβάνεται» με διαφορετικό τρόπο κάθε φορά. Όσο και αν ακούγεται σύνηθες, η πάγια αυτή θέση των κλασικών του μαρξισμού τείνει να αποσιωπάται. Όση ομοιότητα κι αν εμφανίζουν, οι μορφές της ιστορίας παραπέμπουν σε έναν διακριτό υλικό πυρήνα, σε μια διαφορετική αντικειμενική πραγματικότητα, ίσως όμοια άλλα όχι ίδια, επί της οποίας εκδηλώνεται η μία ή η άλλη μορφή των κοινωνικών φαινομένων· τέλος, η ιστορία προσεγγίζει πάντοτε μέρος της αλήθειας, και όχι την καθαρή αλήθεια αυτή καθεαυτή· οι πραγματικές ιστορικές αναλογί-

ες, στην καλύτερη περίπτωση, αναδεικνύουν απλώς αυτήν τη διαφορετικότητα, υπό την έννοια των διαλεκτικών σχέσεων συνέχειας-ρήξης των κοινωνικών φαινομένων της εκάστοτε ιστορικής περιόδου. Η μεθοδική προσπάθεια εκπόνησης μιας μαρξιστικής ιστορικής ανάλυσης, ως κριτική ιστορική μέθοδος, λάμπει σήμερα διά της απουσίας της. Ωστόσο εάν υποθέσουμε πως οι μεγάλες αφηγήσεις είναι ενώπιόν μας, οφείλουμε να συμβάλουμε τάχιστα στην ανάδειξή της.

Υπό αυτή την έννοια, η προετοιμασία του «αντικαπιταλιστικού στρατοπέδου» δεν μπορεί να είναι ούτε νικηφόρα ούτε ηττημένη· η «προετοιμασία» είναι προϋπόθεση η οποία δεν συντελείται βάσει εγχειριδίων. Αντιθέτως η ιστορική γνώση, το πολιτικό πρόγραμμα, η ύπαρξη ξεκάθαρων αρχών πλεύσης, η αναγκαιότητα ύπαρξης συλλογικού υποκειμένου, οι όροι συμμετοχής, σύμπραξης, αντιπροσώπευσης και

λήψης αποφάσεων εντός των συλλογικών υποκειμένων, η διαλεκτική σχέση κόμματος και κινήματος, η λήψη ξεκάθαρης θέσης περί των οργανωτικών και πολιτικών ζητημάτων των μετώπων και των λοιπών συμμαχικών εγχειρημάτων είναι προαπαιτούμενα των οποίων η επεξεργασία δεν μπορεί να μετατίθεται στην αυθεντία των εγχειριδίων. «Όλα τα οργανωτικά προβλήματα είναι πολιτικά προβλήματα» (σ. 42), έγραφε ο Γκράμσι, θυμίζοντας πως η οργάνωση και η πολιτική αποτελούν τους δύο αντιθετικούς πόλους μιας διαλεκτικής ενότητας.

Ας κρατήσουμε λοιπόν το βάθος των ιστορικών στοιχείων και αναλύσεων των *Θέσεων της Λυών*, των οποίων η εμβέλεια και ο στόχος ξεπερνούσε, και θεωρούμε πως ξεπερνά και σήμερα, τα στενά πλαίσια «ενός εγχειριδίου για τη νικηφόρα προετοιμασία του αντικαπιταλιστικού στρατοπέδου».

Νίκος Γ. Παπαδάτος